

Regionalt baserede kultur- og fritidstilbud

En særlig udfordring i mellem-og efterkrigstidens hovedstadsmetropol

Af Henning Bro

Mens hovedparten af de forskellige elementer i den fremvoksende velfærdsstats kultur- og fritidstilbud op gennem mellem- og efterkrigstiden, i takt med de brede samfundslags stadig større fritid, blev tilvejebragt lokalkommunalt, var der i nogle af tilbuddene indlejret bagvedliggende udfordringer, der særlig i hovedstadsmetropolen i større eller mindre grad forudsatte regionale løsninger. Ud over tilvejebringelse af stadig større rekreative områder til den stor metropolbefolknings friluftsliv, drejede det sig om sikring af et optimalt og ensartet lokalt bibliotekstilbud i hele hovedstadsmetropolen og af dens private og kommunale teatre og andre kulturtilbud.¹

Med afsæt i denne problemstilling har denne artikel til formål at analysere: 1) Hvilke centrale træk, der indgik i velfærdsstatens fritids- og kultursøjle i mellem- og efterkrigstiden, 1918-1990. 2) Hvorfor hovedstadsmetropolens samtidige vækst vanskeliggjorde implementeringen af nogle af velfærdsstatens kultur- og fritidstilbud. 3) Hvorledes tilvejebringelse af et optimalt og ensartet lokalt bibliotekstilbud og sikring af private og kommunale teatre og andre kulturinstitutioner i perioden udviklede sig til en særlig regional udfordring i hovedstadsmetropolen. 4) Hvordan det offentliges aktører i hovedstadsmetropolen i samme periode håndterede disse regionsudfordringer.

Med hovedstadsmetropolen forstås i artiklen frem til midten af det 20. århundrede sammenhængende bydannelser i hovedstaden, København-Frederiksberg, i tidligere Københavns Amtskommune samt i Farum, Birkerød og Hørsholm kommuner i tidligere Frederiksborg Amtskommune. Efter 1950 udvider artiklen forståelsen af hovedstadsmetropolen til tillige at omfatte de øvrige dele af tidligere Frederiksborg Amtskommune samt Roskilde Amtskommune. Betegnelserne hovedstadsmetropol og byregion anvendes i artiklen synonymt, idet en byregion er en byhistorisk betegnelse for: Et, på tværs af politisk-administrative og jurisdiktionelle rammer, funktionelt sammenhængende og integreret urbant system, netværk, af forskellige interagerende byenheder af forskellig størrelse, struktur og funktion.²

Velfærdsstatens fritids- og kultursøjle

Omkring århundredskiftet var fritid noget, som kun kom kapitalejere og det højeste lag af embedsmænd i private og offentlige virksomhed til gode. Trods forbud mod fabriksarbejde på søn- og helligdage var reel fritid ukendt for de brede samfundslag og særlig i arbejderklassen. Det fysisk hårde arbejdsliv og tiden til transport mellem hjem og arbejde lagde beslag på halvdelen af døgnets timer, og ud over den helt nødvendige hvile anvendtes resttiden til familiesamvær, kortspil i hjemmet og til nødtørftige arbejdsopgaver: Indkøb, koksopbæring og reparation af sko, tøj og inventar.

Som følge af en vedvarende, om end svingende, økonomisk vækst, fagbevægelsens kamp og Socialdemokratiets stadig stærkere styrkeposition i både lands- og kommunalpolitik ændredes billedet op gennem den første halvdel af det 20. århundrede. I 1919 blev 8 timers arbejdsdagen en realitet. Samme år havde ganske vist kun en fjerdedel af arbejderne i private virksomheder ret til 2-12 dages ferie, men ved de følgende overenskomster opnåedes så store indrømmelser på området, at to tredjedel af de privatansatte

Henning Bro, Ph.d., stadsarkivar em MSO, byhistorisk konsulent, Frederiksberg Stadsarkiv

arbejdere i 1936 havde ret til mindst en uges ferie med løn. For at løfte de sidste restgrupper indførtes endelig ved lov i 1938 to ugers ferie med løngodtgørelse for alle lønmodtagere.

Med den øgede fritid, der opnåedes op gennem mellemkrigstiden, skabtes forudsætningen for et egentligt fritidsliv for samfundets brede lag. Markedsøkonomiens kommercielle interesse udnyttede naturligvis de behov, den øgede fritid skabte, men mest markant blev det mangeartede fritidsliv, der spontant udviklede sig af befolkningens egen drift. I mange tilfælde tilskyndet af en lang række såvel politiske som upolitiske både eksisterende og nystiftede organisationer inden for folkeoplysningen, den brede idræt m.m. En af aktørerne på fritidsområdet blev den socialdemokratiske arbejderbevægelse.³

For arbejderbevægelsen var fritidens anvendelse ”et samfundsspørgsmål af første rang”, og det blev herfra anset for afgørende, at der tilvejebragtes fritids- og kulturpolitiske initiativer, som kunne påvirke de brede befolkningslag til en ”fornuftig fritidsanvendelse”.⁴ Den kommercielle og passiverende masse- og populærkultur blev betragtet som utilstrækkelig, hvorimod der blev sat lighedstegn mellem et aktivt fritidsliv og kultur i bredeste forstand. Kulturens udvikling blev i bevægelsen anset for afhængig af, hvordan fritiden blev udnyttet, da hele den demokratiske folkekultur byggede på det intellektuelle arbejde, menigmand præsterede i sin fritid. Fritidslivet skulle naturligvis have en personlig værdi, være frivilligt og lystbetonet, men skulle samtidig give den enkelte mulighed for at udfolde sig og udvikle sin horisont inden for fællesskabet. Men fritiden blev også tillagt et større samfundsmæssigt sigte.

Afgørende var det for arbejderbevægelsen, at der blev skabt lige adgang til fysik og intellektuel udvikling for samfundets brede lag i form af reel lige adgang til kulturgoderne og større bredde i fritids- og kulturtilbuddene, der, i modsætning til den borgerlige individualistiske ”nyder-kultur”, skulle bygge på kollektivismen, det samfundsmæssige og ”det almindelige menneske”.⁵ Dette ville føre til ”højnelse” af de brede samfundslag og ville bidrage til en nedbrydning af klasseforskellene, således at der kunne opnås et fælles og lige samfund.

For at nå målet oprettede den socialdemokratiske arbejderbevægelse gennem den første halvdel af det 20. århundrede selv en række organisationer på kultur- og fritidsområdet.⁶ Det blev dog den fremvoksende velfærdsstat, der i arbejderbevægelsens optik skulle organisere mulighederne for fritidens forskelligartede anvendelse ved at lægge rammene for eller støtte fritids- og kulturaktiviteter. Her blev det kommunale folkebiblioteksvæsen et centralt omdrejningspunkt, ligesom dette og skolerne samtidig kom til at stille lokaler til rådighed for møder, foreningsliv, studiekredse og andet folkeligt oplysningsarbejde. Hertil kom kommunernes idrætsanlæg, svømmehaller, tilvejebringelse af jord til kolonihaver samt ungdoms- og aftenskoler, hvortil der fra 1930 ydedes statstilskud til lærerløn.⁷

I forhold til filmmediet skulle velfærdsstaten efter arbejderbevægelsens fritids- og kulturstrategi sikre alsidigheden i forhold til tidens ”syndflod” af kommercielle film gennem de institutioner, den nye filmlov fra 1938 skabte grundlag for:⁸ Dels en statslig filmfond til støtte af en højnelse af filmproduktion og anskaffelse af kvalitetsbårne oplysnings- og undervisningsfilm. Dels en statslig filmcentral til distribution af disse film samt til køb eller leje af kunstneriske kvalitetsfilm.⁹ For så vidt Statsradiofonien anså arbejderbevægelsen denne som meget central i demokratiseringen af kulturen, og betragtede radioen som ”det vigtigste kulturinstrument i vor tid”.¹⁰

Mens den almindelige lønmodtagers arbejdsuge og ferie i midten af det 20. århundrede stadig var på 48 timer og 2 uger, lykkedes det for fagbevægelsen med den økonomiske vækst op gennem efterkrigstiden gennem overenskomsterne at øge reallønnen samtidig med, at arbejdstiden nedsattes,

og ferietiden forlængedes. I 1955 blev ferietiden udvidet til tre uger for i 1981 at nå op på 5 uger. Den ugentlige arbejdstid tog sit første dyk i 1958 for at flere omgange at ende på 37 timer i 1990.

Som følge af de bredere samfundslags større fritid, fik kultur- og fritidsområdet en endnu stærkere position blandt velfærdsstatens bærende søjler i efterkrigstiden. En position, der afspejlede sig i oprettelsen af Kulturministeriet i 1961, sidenhen ved etablering af særlige kultur- og fritidsforvaltninger i landets større bykommuner og afsættelse af stadig større midler på både statslige og kommunale budgetter til kultur- og fritidsformål.¹¹ Umiddelbart efter oprettelsen af Kulturministeriet afstak dets først minister, socialdemokraten Julius Bomholt, linjen for ministeriets virke til "under sin opbygning af et effektivt kulturelt demokrati" at have "to hovedopgaver: Den første er at støtte det skabende åndsliv", mens det andet "bliver at sikre det enkelte medlem af samfundet adgang til kulturen".¹² Kultur- og fritidspolitiske målsætninger, der tydeligt havde rødder i partiets visioner i mellemkrigstiden, og som med småjusteringer fortsat gjorde sig gældende op gennem efterkrigstiden og kom til at omfatte både offentlig støtte til kunstnerisk og kulturel produktion og formidling heraf.

Produktionsstøtte bl.a. i form af Statens Kunstfond, statsstøtte til selvejende Dansk Forfatterfond, statslig tidskriftstøtte, ved siden af statslige orkestre, stats- og kommunestøtte til landdelsorkestre samt støtteordninger for teater- og filmproduktion. Ved siden af de store statslige kulturinstitutioner og statslig radio og senere tv, kunst- og kulturformidling via en massiv udvidelse af folkebibliotekssektoren, fritidsundervisning med udvidet folkeoplysning og flere kommunale aften- og ungdomsskoletilbud, bedre fysiske rammer for idrætsliv, kommunale og statslige støtteordninger til forskellige former for museer, teatre samt aktiviteter og arrangementer, som det store antal fritidsorganisationer stod bag. Dispositioner med det fælles formål at kæde den øgede fritid sammen med en større og bredere tilgængelighed for alle til kulturlivets goder med et bredt demokratisk folkeoplysende sigte.¹³

Hovedstadsmetropolen

Op gennem den sidste halvdel af det 19. århundrede var det hastigt voksende København og Frederiksberg, der forvandlede fra et landsogn til en storby, smeltet sammen som én samlet og stærkt udvidet hovedstad. Som følge af en næsten fuldstændig udbygning af de i København i 1901-1902 indlemmede distrikter og de vestlige frederiksborgske yderdistrikter i den første halvdel af det 20. århundrede nåede hovedstaden i midten af århundredet næsten 900.000 indbyggere.¹⁴ Med hovedstadens gradvise opfyldning opstod uden om i samme periode et stadig større boligforstadsbælte, der i 1950 omfattede 300.000 indbyggere og bredte sig som et bredt bybånd fra Øresundskysten og videre ind over den sydlige del af Gladsaxe Sognekommune, for derfra i et smallere bælte at forsatte gennem de østligste dele af Herlev, Rødovre og Hvidovre sognekommuner. Med periodens forstadsvækst nåede hovedstadsmetropolen i 1950 et samlet folketal på 1,2 mio. indbyggere.

Op gennem efterkrigstiden faldt folketallet i hovedstaden kraftigt og nåede i 1990 ned på 552.000 indbyggere på samme tid som forstadsdannelserne og byvæksten udenom blev så voldsom, at denne del af hovedstadsmetropolen samme år opnåede et samlet folketal på 1.160.000 og dermed bragte hele byregionen op på godt 1,7 mio. indbyggere. Forstædernes moderne almenyttige boligbyggeri og omfattende byggeri af parcel- og rækkehuse havde trukket mange ud af hovedstaden, på samme tid som den mistede et stadig større antal industrivirksomheder og -arbejdspladser. Nogle var bukket under for konkurrencen fra større enheder eller den sidste efterskrigstids økonomiske krise, mens andre var flyttet ud til forstæderne, hvor der var bedre tilkørselsforhold og plads til de større produktionsanlæg, som tiden krævede.

En erhvervsmæssig og demografisk transformationsproces, der bevirkede, at hovedstadsmetropolen op gennem efterkrigstiden kom til at bestå af: Dels selve hovedstaden, der var sammenvokset med det ældre koncentriske forstadsområde, hvorfra radiale forstadsbånd udbredte sig og smeltede sammen med den uden for liggende ring af gamle købstæder om hvilke, lands- og stationsbyer var blevet til pendlerbyer. Dels en næsten afindustrialiseret hovedstad, der i stadig højere grad baseredes på privat og offentlig service- og administrationsvirksomhed og forstæder og uden for liggende bydannelser med omfattende industri.¹⁵

Med hovedstadsmetropolens stadig større vækst op gennem det 20. århundrede blev denne som én byregion stillet over for stadig større udfordringer, der i det væsentligste måtte løses af det stadig større antal primær- og amtskommuner, som metropolen bredte sig ind over.¹⁶ Da disse ikke var udrustet med beføjelser til at håndtere regionsudfordringerne, blev de i en lang periode overladt til staten, kommunale samvirker eller samarbejder mellem disse. End skønt der siden mellemkrigstiden havde været nedsat talrige kommissioner og udvalg til en justering af hovedstadsmetropolens kommunale system i forhold til byregionens ekspansion, blev det først med 1970-kommunalreformen, at der blev fundet en samlet kommunal rammestruktur for løsningen af regionsudfordringerne.¹⁷

Selv om kommunalreformen i vid udstrækning gik uden om hovedstadsmetropolen, skulle et i 1970 nedsat særligt Hovedstadsreformudvalg således forsøge at tilpasse reformen til hele byregionen. Uden at forandre hovedstadsmetropolens primære- og amtskommunale inddeling og opgavefordeling, overførte udvalget kommunalreformens princip om én by én kommune til hele byregion på en sådan måde, at der for denne, ved lov, i 1974 oprettedes et særligt kommunalt regionsorgan, Hovedstadsrådet, hvortil de største regionsudfordringer henlagdes.¹⁸ Da der med 1970-kommunalreformen i hovedstadsmetropolen, som i det øvrige land, med de nye amtskommuners udvidede opgaveportefølje samtidig blev skabt mere bæredygtige delregionale kommunale myndigheder, og da der i forvejen allerede her var etableret en række regionale fælleskommunale samarbejder, blev byregions øvrige udfordringer overladt hertil.

Mens hovedparten af de forskellige elementer i den fremvoksende velfærdsstats kultur- og fritidstilbud i mellem- og efterkrigstiden, både før og efter 1970-kommunalreformen kunne håndteres lokalkommunalt, ofte i et betydeligt samvirke med det lokale foreningsliv, var der i nogle af tilbuddene indlejret udfordringer, der i hovedstadsmetropolen blev regionale som følge af deres særlige karakter og omfang i byregionen og dennes stadig større geografiske udbredelse.

Hovedstadsmetropolen kom således til at spænde over et stadig større antal kommuner, som ikke alene var forskellig af størrelse, men også havde forskellige kommunaløkonomiske forudsætninger som følge af den sociale sammensætning og dermed forskelligartede beskatningsgrundlag og udgifter til velfærdsydelser- og tilbud. Hertil kom, at nogle kommuner var helt udbyggede eller nærmede dette niveau, mens andre stod i overgangen fra land til forstad, hvortil der fordredes betydelige udgifter til vej-, kloak- og forsyningsanlæg og etablering af velfærdsinstitutioner så som daginstitutioner, folkeskoler, alderdomshjem m.m. Med disse lokalkommunale strukturelle forskelle blev det således en regional udfordring at sikre, at velfærdsstatens bibliotekstilbud blev nogenlunde ensartet i en og samme byregion.

Ud over biblioteksvæsenet opstod ved siden af de store statslige kulturinstitutioner i København her og på Frederiksberg i den sidste halvdel af det 19. århundrede en række selvejende eller privat forskelligartede kulturinstitutioner. Disses virksomhed udvidedes betragteligt op gennem den første

halvdel af det følgende århundrede, og op gennem efterkrigstiden fulgte flere tilsvarende efter i forstæderne uden for hovedstaden og i den ydre del af byregionen. Som følge af ofte svigtende billetindtægter, en generelt stigende pris- og lønudvikling og stigende krav til formidlingen af institutionernes kulturelle tilbud og i betragtning af, at disse ikke var orienteret til et lokalt publikum, blev det en såvel regional som national udfordring økonomisk at sikre de institutioner, der tillagdes størst kulturpolitisk betydning.¹⁹

Regionalt baserede bibliotekstilbud

I programmet for velfærdsstatens kultur- og fritidssøjle blev et offentligt sikret eller drevet bibliotekstilbud tidligt set som en af de helt afgørende forudsætninger for en mere lige adgang til kulturgoderne og dermed for en intellektuel højnelse af den brede befolkning. Selv om det velfærdspolitiske sigte med folkebiblioteksvæsenet først blev udstukket i mellemkrigstiden og udbygget i efterkrigstiden, var folkebogsamlinger, trods de brede lags stærkt beskårne fritid både i by og på land, tidligt blevet set som en lokal kulturbærende faktor.

Som i det øvrige land oprettedes der således både i hovedstaden og dens nordlige opland, helt i tråd med den natvægterstatens dogme om markedets varetægelse af hovedparten af de samfundsmæssige opgaver, på private initiativ fra midten af det 19. århundrede små folkebogsamlinger, der fra 1876 modtog midler fra den velgørende Raben- Levetzause Fond. Trods denne karakter af filantropiske institutioner, som folkebogsamlingerne havde på dette tidspunkt, kommunaliseredes de imidlertid allerede i 1880'erne i hovedstaden. Her oprettedes seks kommunale folkebogsamlinger i København og to på Frederiksberg, og i årene 1912-1914 åbnede de to hovedstadskommuner hver sit hovedbibliotek med læsesalen og til supplement filialbiblioteker, der i et større antal fulgte efter op gennem det 20. århundredes første halvdel.

Et resultat af hovedstadens ekspansion på samme tid som socialhjælpsstaten i årtierne omkring århundredskiftet lagde fundamentet for velfærdssystemet. På folkebiblioteksområdet fra 1899 udmøntet i form af et, via finansloven, efterhånden fast statsligt bevillingssystem til kommunale og privat folkebiblioteker ydet gennem Statens Komité til understøttelse af Folkebogsamlinger, hvis virksomhed fra 1909 understøttedes af statens særlige konsulent i bogsamlingsager, der tillige ydede Kultusministeriet råd og vejledning i dette sagsområde.²⁰

På grundlag af den mere systematiske statsunderstøttelse af folkebogsamlingerne, der var opnået siden århundredskiftet og det større antal kommunale og private samlinger, som var opstået i kølvandet heraf, fik den radikalt ledede radikal-socialdemokratiske regering, på samme tid som grundstenen lagdes for velfærdsstaten, i foråret 1920 gennemført landets første folkebibliotekslov. Efter loven skulle staten yde faste etablering- og driftstilskud til kommunale, selvejende eller foreningsbaserede folkebiblioteker. Driftstilskud, der endda kunne opskrives med faste procentsatser, såfremt et folkebibliotek indrettede læsesal med håndbogssamling og gratis adgang og vejledning, ansatte bibliotekarisk arbejdskraft eller udvidede virksomheden til oplandet.²¹ Administrationen af tilskudsordningerne samt tilsyn med og vejledning af de støttemodtagende folkebiblioteker blev overladt til samtidig oprettede Statens Bibliotekstilsyn, hvortil knyttedes et Biblioteksråd, der overtog rådgivningsfunktionen i forhold til i 1916 oprettede Undervisningsministeriet.²²

Med 1920-folkebiblioteksloven lagdes fundamentet for folkebiblioteksvæsenet, der op gennem mellem- og efterkrigstiden fik en nøgleposition i velfærdsstatens kultur- og fritidssøjle og førte, som det blev set i arbejderbevægelsens optik, til "litteraturens demokratisering".²³ Som i andre af landets landdistrikter fik hovedstadens ydre opland i 20'erne flere privatorganiserede folkebogsamlinger,

samtidig med det lokalkommunale initiativ på biblioteksområdet forstærkedes i form af samtidigt nyoprettede kommunebiblioteker og kommunalisering af ældre privat folkebogsamlinger. Bibliotekskommunaliseringer, der tog sin begyndelse i Gentofte Kommune i 1918, og fortsatte i 20'erne i de velkonsoliderede nordforstadskommuner, men som først i 30'erne kom til at omfatte Gladsaxe og Tårnby sognekommuner og Vestegnen, hvor overgangen fra land til forstad og den første tilflytningsbølge af mindre bemidlede belastede kommunaløkonomien.



Rødovre Bibliotek, her i 1948, blev en af de første forstadsbiblioteker, der opbyggedes efter tidens standarder. (Rødovre Kommunes Lokalhistoriske Samling)

Kommunaløkonomiske forhold, der bevirkede, at de fleste forstadsbiblioteker op gennem mellemkrigstiden og 40'erne ofte rådede over mindre bogsamlinger til udlån. En problemstilling, som tillige var velkendt ved folkebogsamlingerne på landet og i mindre købstæder andre steder i Danmark, men som 1920-folkebiblioteksloven løstes regionalt ved, mod et særligt højt tilskud, at tildele nogle af landets største folkebiblioteker stillingen som centralbibliotek inden for en amtskommune eller en hel landdel. Biblioteker, der havde et sådant bogvolumen, at disse med ansat bibliotekaruddannet personale kunne udsende bogkasser med særligt benyttet litteratur og tilbyde direkte bogudlån.²⁴ Da hovedstadskommunerne hver for sig havde et selvforsynende bibliotekssystem af hoved- og filialbiblioteker, og da velhaverforstadskommunen Gentofte tidligt opbyggede et tilsvarende system og en meget omfattende bogsamling til dens læselystne ressourcestærke lokale publikum, fik Gentofte Hovedbibliotek i 1926 tillagt centralbiblioteksfunktionen for Københavns Amtskommune.²⁵

Skønt de statslige tilskudsordninger udbyggedes ved ændringer i 1920-folkebibliotekslovgivning i gennem 30'erne, blev det først i 1950, at der gennemførtes en mere indgribende lovgivning på området. Statstilskudssystemet omlagdes og udvidedes, men nok så afgørende var det, dels at samtlige kommuner indenfor 10 år blev forpligtet til at sikre et lokalt kommunalt eller privat offentligt understøttet bibliotekstilbud og at overtage privatdrevne folkebogsamlinger, såfremt disse ikke levede op til lovgivningen, dels at centralbibliotekerne tillige skulle modtage amtskommunale tilskud og yde biblioteksteknisk vejledning af oplandsbibliotekerne og mod et større statstilskud kunne erhverve biblioteksbiler.²⁶

Da der i midten af det 20. århundrede endnu ikke fandtes et bibliotekstilbud i en tredjedel af landets sognekommuner, tog 1950-biblioteksloven primært sigte på at håndtere dette misforhold. Den nye lovgivning fik dermed ikke den store betydning i hovedstadsmetropolen på nær landdistrikter i dens yderste del, hvor sådanne forhold stadig herskede. I den indre del af byregionen gennemførtes derimod i den første efterkrigstid en endelig kommunalisering af hidtidige tilbageværende privatdrevne biblioteker på Nordvestegnen samtidig med, at der nyoprettedes yderlige nye kommunale biblioteker længere ud på Vestegnen i takt med, at forstadsdannelsen nåede hertil. En proces som fortsatte videre ud af de radiale forstadsbånd, og i pendelbyerne i oplandene omkring købstadsringens købstæder, uden dog i de ydre dele af Frederiksborg og Roskilde amtskommuner at tilvejebringe et homogent lokalt bibliotekstilbud. En delregional skævhed, der dog modvirkedes af en samtidig betydelig udbygning af centralbibliotekerne i Helsingør og Roskilde.

Som følge af den større tilflytning af faglærte arbejde og funktionærer med højere gennemsnitindkomster, og dermed med et bedre beskatningsgrundlag, og i takt med at kommunerne fik etableret de institutioner, tekniske anlæg og det forvaltningsapparat, som overgangen fra land til forstad krævede, kunne de fleste forstadskommuner i den indre del af hovedstadsmetropolen op gennem efterkrigstiden derimod anvende stadig flere midler til udbygning af de stedlige biblioteksvæsen. I hovedsagen efter den model, som hovedstadskommunerne, Gentofte og senest Gladsaxe og Lyngby-Taarbæk kommuner havde anvendt op mod midten af det 20. århundrede og dermed i form af meget omfattende byggeri af nye hovedbiblioteker og etablering af underordnede systemer af filialbiblioteker i de forskellige forstadsbydele.

Med de meget markante biblioteksudbygninger, der allerede op gennem den første efterkrigstid gennemførtes i det indre forstadsområde, skete der her signifikante forskydninger i kommunernes relative udgifter til biblioteksvæsenet; tabel 1. Mens de fem af metropolkommunerne, der anvendte flest midler pr. indbygger i 1957 til folkebibliotekerne omfattede den velkonsoliderede hovedstadskommune, Frederiksberg og velhaverforstadskommunerne på Nordegnen, og alene Herlev, Rødovre og Hvidovre Kommune, som nærmerede sig den endelige udbygning, havde biblioteksudgifter, som lå over gennemsnittet i den indre del af hovedstadsmetropolen, var den relativ biblioteksudgift lavere i kommuner, som stod midt i forstadsomdannelsen på Nordvest- og Vestegnen og lavest i kommuner, Farum, Værløse, Herstederne og Høje Taastrup, med et vist forsat landligt præg. 16 år efter, i 1973, var denne fordeling blevet markant forandret. Tre af de nordlige velhaverforstæder brugte ganske vist stadig flere midler pr. indbygger til biblioteksvæsen, men blev tæt fulgt af de fleste af de nu helt udbyggede og efterhånden mere velkonsoliderede forstadskommuner på Nordvest- og Nordvestegnen og Amager.²⁷

I takt med forstadsdannelserne op gennem den første efterkrigstid i den indre dele af hovedstadsmetropolen fik tilvejebragt fuldt udbyggede biblioteksvæsen, øgedes på samme tid biblioteksbenyttelsen. Ikke kun som følge det stigende folketal, men i særlig grad som konsekvens af den højere grad af kvalificeret betjening bibliotekerne kunne yde som følge af stadig flere ansatte

faguddannede bibliotekarer og befolkningens stadig højere uddannelsesniveau.²⁸ Forhold der bevirkede, at der i hovedstadsmetropolens indre del, for at udnytte de regionale biblioteksressourcer mere rationelt, etableredes et langt større regionalt samarbejde end, der kendtes fra andre steder i landet. I form af stigende udlån fra centralbiblioteket i Gentofte og hovedstadens hovedbiblioteker til forstadsbibliotekerne og navnlig en stadig større interurban udlånsvirksomhed mellem disse. Da tidens omfattende arbejdsstedpendling og den indre hovedstadsmetropol stadig mere sammensmeltede karakter bevirkede, at bopælskommunens lokale biblioteksvæsen, som borgernes udlånsret var bundet op på, ikke altid udgjorde det nærmeste eller mest tilgængelige i dagligdagen, indførtes desuden fra 1963, som det første sted i landet, fri låneret på samtlige af denne del af byregionens folkebiblioteker, hvorved den i realiteten blev ét samlet regionalt biblioteksområde.

Tabel.1. Kommunale biblioteksudgifter i kr. pr. indbygger, 1957-1973 og bogbestand pr. indbygger. Den indre hovedstadsmetropol, 1957-1973

Kommuner	1957: Udgift i kr. pr. indbygger	1962; Bogbestand pr. indbygger	1973: Udgift i kr. pr. indbygger
København	8,9	1,3	60,4
Frederiksberg	12,2	2,4	71,5
Albertslund*	0,4		87,1
Ballerup-Måløv	7,7	1,7	78,1
Birkerød	12,3		92,5
Brøndby	7,8	1,7	129,9
Dragør	10,1	2,4	109,3
Farum	2,0		81,7
Gentofte	16,4	3,4	115,1
Gladsaxe	5,8	1,9	117,3
Glostrup	3,6	1,5	90,3
Herlev	11,1	2,5	137,6
Hvidovre	10,2	2,1	129,6
Høje-Taastrup	4,2	1,6	94,5
Hørsholm	16,0		175,1
Lyngby-Taarbæk	10,9	2,4	176,5
Rødovre	11,5	2,0	148,6
St. Magleby	1,6		64,2
Søllerød	17,0	3,9	174,5
Tårnby	4,8	1,9	92,3
Vallensbæk	4,3		71,2
Værløse	2,8		96,9
I gennemsnit	9,3	1,8	90,2

*Tidligere Herstederne. Kilde²⁹

Med denne sammensmeltning og den forøgede interurbane udlånsvirksomhed mellem folkebibliotekerne i den indre del af hovedstadsmetropolen, fik centralbiblioteket i Gentofte i højere grad karakter af en overcentral, hvorfra alene rekvireredes mere speciel litteratur, hvis den ikke i yderste konsekvens skulle udlånes fra Statsbiblioteket.³⁰ På den baggrund fjernedes ved biblioteksloven fra 1964, som det eneste sted i landet, statstilskuddet til Gentofte-centralbibliotek, der fremover skulle have det højeste amtskommunale tilskud, mens statsmidlerne til gengæld kanaliseredes ud som et særligt tilskud til såvel Københavns Biblioteksvæsen, der havde fået samme udlånsfunktion som centralbiblioteket, som et særligt regionalt samarbejde mellem folkebibliotekerne i den indre del af hovedstadsmetropolen.³¹ På denne baggrund nedsattes i 1965 for denne del af byregionen De storkøbenhavnske folkebibliotekers Samarbejdsudvalg med repræsentanter for samtlige kommuner, et arbejdsudvalg af syv bibliotekarer og et særligt administrerende og udførende kontor.

Samarbejdsudvalget udarbejdede i de følgende år en række fælleskataloger over folkebibliotekernes bestande af udenlandsk litteratur, tidsskriftserier, litteratur inden for forskellige fagområder, udenlandsk børnelitteratur og oprettede et fælles fjernmagasin for områdets folkebiblioteker som en del Folkebibliotekernes Depotbibliotek, der etableredes i København. Herudover kom samarbejdsudvalget til stå for fællesindkøb af videnskabelig litteratur og AV-materiale, koordineret planlægning af lokalisering af filial- og distriktsbiblioteker, fælles kørselsordninger, indførelse af telex for det interurbane udlånsarbejde, indlån fra videnskabelige biblioteker, koordination af og information om indkøb af udenlandsk litteratur, kampager for børnebibliotekernes udadrettede virksomhed, fælles PR-virksomhed og udsendelse af særlige sæt af bogmaterialer til gymnasier, seminarier og studiekredse.³²



Gentofte Hovedbiblioteks moderne bygningskompleks i Hellerup, 2015. Hovedbiblioteket fik i 1926 tillagt centralbiblioteksfunktionen for Københavns Amtskommune. En funktion, der fastholdes efter 2007-strukturreformen, hvorefter biblioteket blev centralbibliotek for hele Region Hovedstaden (<https://dit-gentofte.dk/2018/01/digital-redaktoer-til-kultur-bibliotek-i-gentofte-kommune/>)

Da 1970-kommunalreformen ikke ændrede ved den amtskommunale inddeling i hovedstadsmetropolen og dermed heller ikke på det her etablerede centralbibliotekssystem, og da der i dens indre del via samarbejdet mellem folkebibliotekerne her var skabt et stærkt regionalt integreret bibliotekssamvirke, fandt Hovedstadsreformudvalget ingen anledning til at inddrage sektoren i den regionale planlægning og forvaltning, som foresloges henlagt til Hovedstadsrådet. Med de dermed givne rammer fortsatte i den sidste efterkrigstid det regionale folkebiblioteksarbejde i hovedstadsmetropolens yde dele, som andre steder i landet, som et samspil mellem

centralbibliotekerne i Roskilde og Helsingør og amtskommunernes forskelligartede kommunale biblioteksvæsen, mens det delregionale samarbejde i dens indre del udbyggedes inden for de områder, der var udstukket tidligere. I form af yderlige bogindkøbssamarbejder og fælles planlægning af bogbuskørsel og lokale betjeningssteder.³³

Med henblik på en udbygning af folkebibliotekstilbuddet og tilvejebringelse af en større enhed i hele landets biblioteksvæsen, nedsatte den socialdemokratiske regering i 1976 en bibliotekskommission, der fremlagde en omfattende betænkning tre år efter. Denne deltes i en mindre- og flertalsindstilling, hvor der i sidstnævnte lagdes op til en fuldstændig integration af hele landets bibliotekssektor gennem et forsknings- og folkebiblioteksdirektorat og en betydelige oprustning af folkebibliotekssektoren og her i særlig grad af centralbibliotekerne. Efter flertalsindstillingen skulle disse, sammen med hovedbibliotekerne i hovedstadskommunerne, tillægges nye opgaver i form af erhvervelser af forskellige former for materialer, end lige de boglige, koordination af materialeindkøb og udvidet informations- og referencetjeneste i forhold de primærkommunale folkebiblioteker indenfor amtskommunernes område. Centralbibliotekerne skulle tillige yde amtskommunerne bistand ved udarbejdelse af amtskommunale biblioteksplaner, der regionalt skulle koordinere de primærkommunale biblioteksplaner og godkendes af det statsligt biblioteksdirektorat. Herved ville også bibliotekssektoren blive omfattet af den sektorplanstyring, som staten, til afløsning den hidtidige sektorstyring, sammen med økonomistyring, via bloktilskud, efter 1970-kommunalreformen lagde ned over den primær- og amtskommunale forvaltning af velfærdsstatens mangesidede opgaver, som det kommunale niveau allerede varetog og fik tilført efter reformen.³⁴

Da folkebiblioteksvæsenet i den indre hovedstadsmetropolen dermed ville komme ind under en samlet regional styring, som dermed ville overflødig gøre det arbejde, der hidtil var udgået fra De storkøbenhavnske folkebibliotekers Samarbejdsudvalg, forsvandt statstilskuddet hertil i det lovforslag, som flertallet fremlagde i bibliotekskommissionens betænkning. Et forslag som den socialdemokratiske regering næsten uændret fremsatte i foråret 1982, men som mødte stærk modstand i Folketinget. Mest udtalt fra de borgerlige partier, der i det væsentligste tilsluttede sig Venstres betragtninger om, at lovforslagets bibliotekstilbud var udtryk for en ”udjævning efter et sædvanligt socialdemokratiske ønske om intet må være af høj saglig kvalitet for dem, der har forudsætninger for at bruge det”.³⁵ Med de radikales modstand mod den centraliseringstendens, der lå i muligheden for oprettelse af et biblioteksdirektorat, kom lovforslaget ikke videre.

Til gengæld fik den året efter tiltrådte konservativt ledede borgerlige regeringen gennemført en ændring i folkebiblioteksloven, der erstattede de statslige tilskud til folkebibliotekerne med en tilpasset ændring af beregningsgrundlaget for de generelle bloktilskud til primær- og amtskommuner. Loven ændrede ikke ved centralbibliotekernes opgave, men fjernede det særlige tilskud til folkebibliotekssamvirket i den indre del af hovedstadsmetropolen uden at indføre den regionale planstyringsmodel, der var et centralt element i flertalsforslaget i 1979-bibliotekskommissionsbetænkningen. Et betydeligt tab for den regionale integration på folkebiblioteksområdet, som der ad den vej hidtil var blevet opnået i den indre del af hovedstadsmetropolen.³⁶

Den regionale landsdelsscene

Ved siden af den statslige nationalscene i København, Det kgl. Teater, der havde rødder tilbage til slutningen af 1700-tallet, opstod fra midten af det 19. århundrede og frem til de første tiår i det følgende en række privatteatre. Flest i den hastigt voksende hovedstad, hvor der inden første verdenskrig var opstået et større antal teatre fortrinsvis med et repertoire inden for den lettere

underholdning, men tillige i landets største provinsbyer, Aarhus, Odense og Aalborg, der udgjorde de første og eneste faste teater uden for hovedstaden, og som med sin oplandsdækning efterhånden fik karakter af landsdelsscener. Udover mindre statstilskud via finansloven til disse provinsteatre, var den markedsbaserede private teaterform rentabel frem til midten af 30'erne, hvor den i stigende grad fik konkurrence fra andre forlystelsesgrene og de stadig mere stort opsatte talefilm. Film, der gjorde publikum vant med store opsætninger, og som dermed tvang privatteatrene ud i stadig større udgifter til varierede former for dekorationer, kostumer og hyppigere scenskift, og som i stigende grad gav dem økonomiske vanskeligheder.

For at sikre det bredere teatertilbud, som landdels- og hovedstadsteatrene repræsenterede, nedsattes fra slutningen af 30'erne den forlystelsesafgift, disse skulle svare, samtidig med at der blev ydet mindre statstilskud gennem den ved 1938-filmloven oprettede filmfond. Med udgangspunkt tilbage til den socialdemokratiske arbejderbevægelses kooperative Arbejdernes Teater, fra 1925, og senere med Arbejderbevægelsens Teatercentral, fra 1946, blev det dermed for velfærdsstatens kultur- og fritidssøjle et sigte også, gennem driftsunderstøttelse, at sikre et mere folkeligt teater som en af de øvrige forudsætninger for en mere lige adgang til kulturgoderne og dermed for en intellektuel højnelse af hele befolkningen.³⁷

En programsætning af teaterlivet som en del af velfærdsstatens fritids- og kulturtilbud, der blev afgørende, da de statslige støtteforanstaltninger i den første efterkrigstid blev utilstrækkelige i forhold til tidens pris- og lønstigninger, yderligere opsætningsomkostninger, konkurrence fra den kommercielle forlystelsesindustri, det store amerikanske filmudbud og fjernsynets stadig større udbredelse og begyndende teatervirksomhed. På den baggrund nedsatte den socialdemokratiske regering allerede i 1954 en teaterkommission, hvis betænkning og lovforslag fra 61 kom til at danne baggrund for den første samlede teaterlov, som den ligeledes socialdemokratiske regering fik gennemført to år efter. Ved den forudgående folketingsdebat betragtede regeringspartiets ordfører teatret som "en folkelig kunstart, et åndelige demokrati", hvis "mission er at få sine tilskuere til at tænke og erkende, at forløse deres tanker". Et synspunkt som kulturminister Julius Bomholdt supplerede med bemærkningen om, at "teatret er lige så livsnødvendigt som digtningen og lige så samfundsnødvendigt som biblioteket. Det er en formidler af fest og glæde, men tillige af nogle af de højeste åndlige værdier, som de skiftende kulturer har skabt".³⁸

En af teaterloven største landvindinger blev en betragtelig understøttelse af de tre landsdelsscener, der, under forudsætning af mindre kommunale og private bidrag, opnåede statstilskud til halvdelen af de stedlige driftsunderskud og to tredjedel til dækning af omkostningerne til bygningernes drift, afdrag på lån, der var optaget med sikkerhed i disse, hoveddistandsættelser, forbedringsarbejder og tekniske installationer. Efter loven skulle de tre eksisterende landsdelsteatre, og dem der eventuel senere ville blive oprettet, dække teaterbehovet i den stedlige hjemby, bidrage til samme opgaves løsning inde for disses landsdele og opføre et alsidigt repertoire af såvel nye som ældre dramatiske værker. Selv om teaterloven muliggjorde etablering af nye landsdelsscener, blev det kun til overvejelser om en for Sønderjylland og inden for de givne lovrammer til mere akutte foranstaltninger i forhold til hovedstadsmetropolens teatre.

Med de stadig større driftsomkostninger, som privatteatrene her havde stået over for, var antallet siden den første del af århundredet blevet reduceret betragteligt, mens de tilbageværende fortsat stod overfor betydelige vanskeligheder. Da private aktører på den baggrund holdt sig tilbage for at tilvejebringe et teatertilbud i de hastigt voksende forstæder oprettede Gladsaxe Kommune i 1962 Omegnsteatret, senere Gladsaxe Teater, mens Københavns Kommune året efter måtte overtage Det ny Scala for at

sikre dets videre eksistens. Fik to af hovedstadsmetropolens teatre således tilvejebragt et mere sikkert økonomisk fundament, stod de øvrige større teater ikke i en tilsvarende situation. For i et vist mål at sikre nogle af disse kom tre af byregionens større privatteatre, Det ny Teater, Folketeatret og Ungdommens Teater, som et akut redningsforsøg til i en årrække at modtage mindre statstilskud efter 1963-teaterloven uden, at der hermed fra centralt hold i den anledning blev taget stilling til en samlet teaterordning for den store hovedstadsmetropolis teaterliv.³⁹



Gladsaxe Teater blev oprettet af Gladsaxe Kommune i 1962 for at bringe et teatertilbud ud til forstadskommunerne, hvorfor det i den første tid fik navnet Omegnsteatret. I det første år opførte teatret forestillinger i aulaen på en af de kommunale folkeskoler, indtil det i 1965 fik stillet den langt større aula på det kommunale Gladsaxe Gymnasium til rådighed (Foto: Ca. 1990, Gladsaxe Byarkiv).

I forbindelse med 1970-kommunalreformen revideres også teaterloven i forhold til reformens forandrede fordeling af velfærdsstatens opgaver. Teaterstøtte blev nu betragtet som en regionalopgave, hvorved den fremover skulle ydes ligeligt af stat og amtskommune og den kommunale bidragspligt bortfaldt. Op til teaterlovrevisionen i 1970 havde det i 1963 nedsatte Teaterråd beklaget, at de statslige teatertilskud ikke var fulgt med behovet, hvorfor rådet foreslog lovbundne fastere tilskudskriterier. Den borgerlige VKR-regering ville imidlertid ikke udvide teaterloven i den retning, og dermed opgive det ministerielle skøn ved tilskudsgivningen, men da der ved udvalgsbehandlingen af revisionslovforslaget udtryktes ønske om at udvide statens tilskud til andre større faste teatre, og Kulturministeriet direkte blev opfordret til, at en sådan udvidelse af tilskudsrammen skulle komme de tre privatteatre i hovedstadsmetropolen til gode, indledte ministeriet forhandlinger med først de to hovedstadskommuner og siden også med Københavns Amtskommune, hvis befolkning tillige havde gavn af disse teatres virksomhed.

Efter en række forhandlinger blev der tilvejebragt en særordning for hovedstadsmetropolen, hvorefter dels de to hovedstadskommuner og amtskommunen efter en fordelingsnøgle ydede et til statstilskuddet svarende tilskud til de tre private teatre, dels amtskommunen tillige gav tilskud til de to kommunale teatre, mod at staten svarede et mindre tilskud. Da der med denne ordning var skabt et grundlag for den regional ordning for teaterdækning i hovedstadsmetropolen, blev dette problemkompleks ikke betragtet som en regionaludfordring, der gav anledning til en nærmere behandling i Hovedstadsreformudvalget, og blev dermed heller ikke hverken i udvalgsbetænkningen eller i den endelig lov om oprettelsen af Hovedstadsrådet optaget blandt de opgaver, som rådet skulle varetage.⁴⁰

I modsætning til de direkte driftstilskud til landsdelsscenerne blev de offentlige teaterstilskud efter den særlige ordning for den indre del af hovedstadsmetropolen givet til nedbringelse af priserne på teaterbillet solgt gennem abonnementsordninger, der administreredes af Teaterudvalget for Storkøbenhavn med repræsentanter fra hovedstadskommunerne og Københavns Amtskommune. Selv om de lavere teaterbilletspriser hurtigt førte til en markant stigende publikumsinteresse, kom teatrene, bl.a. som følge af tidens kraftige pris- og lønudvikling, dog ikke ud af de økonomiske vanskeligheder, hvilket førte til, at teaterudvalget i 1973 fremlagde forslag et til en egentlig landsdelsscene for hovedstadsmetropolen.

Et forslag, der i det væsentligste udmøntes i en ændring i teaterloven i 1975, hvorved tilskudsordningerne til de eksisterende landsdelsscener også kom til at omfatte den såkaldte storkøbenhavnske landdelsscene, der kom til at bestå af den indre hovedstadsmetropolis kommunale og private teatre. For at sikre disse kriseramte teatre ydede staten herefter et driftsunderskudstilskud på 40 procent, mens Københavns Amtskommune og de to hovedstadskommuner gav et tilskud på de resterende 60 procent. For tilskuddene skulle teatrene samlet dække teaterbehovet hovedstadsmetropolen ved et alsidigt repertoire afpasset efter teatrenes størrelse, beliggenhed, kunstneriske holdning og det publikum, der særlig kendetegnede de enkelte teatre. Selv om hvert teater forsat skulle have hver sin bestyrelse, fik de som en del af landsscenen en mere institutionel karakter, idet teatrene kom til at indgå i den selvejende paraplyorganisation Den storkøbenhavnske Landsdelsscene, der med en politisk sammensat styrelse bestående af de støttende offentlige myndigheder fastlagde de enkelte teatres budgetter og ansatte teatercheferne.⁴¹ Teatrene skulle overholde deres udgiftsbudget, men fik i en solidarisk ordning dækket underskud opstået som følge af svigtende billetsalg. En underskuddsdækning, der var tilrettelagt som et teaterpolitisk redskab til at sikre, at teatrene prioriterede kunstnerisk uden at være afhængige af publikumssucces.

I slutningen af 80'erne gennemførte en tilskudsmæssig ligestilling mellem Den storkøbenhavnske Landsdelsscene og landets øvrige landsdelsteatre, således tilskuddet tildeltes ligeligt mellem staten og de tilskudsgivende amtskommuner, der ud over hovedstadskommunerne og Københavns Amtskommune var kommet til at omfattede de ydre hovedstadsamtskommuner; Frederiksborg og Roskilde amtskommuner. På samme tid tilvejebragtes en klarere profilering af de enkelte scener, og under disse vilkår fortsatte Den storkøbenhavnske Landsdelsscene indtil, de regionale tilskud i 2000 overgik til det samme år oprettede det nye kommunale regionsorgan, Hovedstadens Udviklingsråd (HUR).⁴²

Andre regionale kulturtilbud

Ud over de kultur- og fritidstilbud der i hovedstadsmetropolen, der mellem- og efterkrigstiden i udstrakt grad blev tilvejebragt på et større eller mindre regionalt grundlag, rummede byregionen en række kulturelle institutioner, som faldt uden for både de store statslige kulturinstitutioner, støttelovene for lokale kulturhistoriske museer og kunstmuseer og andre offentlige kulturstøtteordninger. Det gjaldt

Zoologisk Have (ZOO) oprettet 1859 på en del af slotshaverne til Frederiksberg Slot, Glyptoteket oprettet 1888 samt Cirkusbygningen opført 1885-1886 på det Københavnske Vestrevold kvarter. Til denne række føjede sig op gennem efterkrigstiden nyoprettede institutioner så som: Kunstmuseet Louisiana i Humlebæk oprettet 1958, Arkæologisk Forsøgscenter etableret i Lejre i 1964 og Danmarks tekniske Museum nyetableret i Helsingør i 1966.



Indgangen til ZOO på Frederiksberg set fra Roskildevej i 1905. I 1953 udvidedes haven med en afdeling i Søndermarken på de anden side af Roskildevej. Havens to dele blev forbundet af en tunnel under den gamle hovedlandevej. (Frederiksberg Stadsarkiv)

Op gennem slutningen af 60'erne og de første år af 70'erne førte periodens voldsomme pris- og lønudvikling og krav til tidssvarende udstilling- og formidlingsformer til stadig større vanskeligheder for disse kulturinstitutioner, idet de allerede givne statstilskud og lokalkommunale bidrag ikke blev pristalsreguleret. For ZOO med så alvorlige konsekvenser, at den selvejenende institutionen i 1973 bebudede, at haven stod over for lukning. I forhold til den turistattraktion og kulturelle formidlingsplatform og det rekreative område centralt i hovedstaden, som ZOO udgjorde, gennemførtes i 1973 en meget betydelige opgradering af understøttelsen af institutionen i form af et gennem en treårig periode fast statstilskud på 1 mio. kr. og et tilsvarende tilskud fra de to hovedstadskommuner og tre hovedstadsamtskommuner. Et regionskommunalt bidrag, der efter oprettelsen af Hovedstadsrådet overgik hertil, idet rådet ved siden af sin fastlagte opgaveportefølje, med Indenrigsministeriets godkendelse, havde mulighed for at varetage opgaver, der ikke i forvejen ved den almindelige opgavefordeling blev varetaget af stat, amtskommune og kommune og samtidig rådede over en ganske betydelig fond, Hovedstadsfonden, til understøttelse af forskellige former for konkrete regionale opgaver. Med en særlig lovgivning fra 1977 blev støtteordningen til ZOO lagt i mere faste rammer, da staten og Hovedstadsrådet frem over skulle yde et tilskud på hver 20 procent til havens lønudgifter. Hertil kom et ekstraordinært rente- og afdragsfrit statslån til en tiltrængt modernisering af ZOO.

Selv om understøttelsen af ZOO blev mest vidtrækkende, gennemførtes på samme tid tilsvarende støtteordninger for hovedstadsmetropolens øvrige regionale kulturinstitutioner. Disse havde fra midten af 60'erne i større eller mindre omfang modtaget statstilskud via finansloven, kommunale bidrag og i nogle tilfælde tillige amtskommunale. Op gennem 70'erne blev nogle af institutionerne statsanerkendte museer og modtog herefter statssubsidier ad den vej, mens de finanslovbaserede statsbidrag opgraderedes i et betydeligt omfang for de øvrige. Da institutionerne ikke havde et lokalt virksomhedsområde, og var af regional betydning for hele hovedstadsmetropolen, blev statstilskuddene betinget af tilsvarende bidrag fra Hovedstadsrådet. En bidragspligt, der ved rådets nedlæggelse i 1990 overgik til de to hovedstadskommuner og tre hovedstadsamtskommuner.⁴³

Sammenfatning

Med den stadig større fritid, der kom de brede samfundslag til gode op gennem mellem- og efterkrigstiden, blev offentlige eller offentligt støttede kultur- og fritidstilbud en af de bærende søljer i den fremvoksende velfærdsfærdssats velfærdssystem med et bredt socialt demokratisende sigte. Ud over de store statslige kulturinstitutioner og statslig og kommunal støtte til kunstnerisk og kulturel produktions- og formidlingsvirksomhed, blev tilvejebringelsen af rammebetingelserne for kultur- og fritidslivet i udstrakt grad en kommunal opgave. Også i hovedstadsmetropolen, hvor der ved tilvejebringelse af nogle af kultur- og fritidstilbuddene dog var indlejret regionale udfordringer som følge af byregionens udbredelse over stadig større geografiske områder og dermed over flere kommuner, der ikke enkeltvis havde ressourcer til at løfte dem.

Selv om hovedstadskommunerne og senere velhaverforstadskommunen Gentofte tidligt havde fået etableret et fuldt udbygget folkebiblioteksvæsen, blev det op gennem mellemkrigstiden således en kommunaløkonomisk udfordring for mange af de fremvoksende forstadskommuner, at opbygge et bibliotekstilbud, der svarede til den stærke befolkningstilvækst. Samtlige af forstadsbibliotekerne kommunaliseredes dog efterhånden, men havde i den første tid så beskedne bogsamlinger, at de i udtalt grad var afhængig af indlån fra det regionale centralbibliotek i Gentofte og hovedstadsbibliotekerne. For at udnytte de samlede folkebiblioteksressourcer i den indre del af hovedstadsmetropolen, og for dermed her at skabe et regionalt baseret bedre folkebibliotekstilbud, gennemførtes tidligt i efterkrigstiden fri udlånsret mellem samtlige folkebiblioteker i denne del af byregionen. Herudover tilvejebragtes på samme tid en intern udlånsvirksomhed ikke blot mellem centralbiblioteket, hovedstadens folkebiblioteker og de efterhånden stærkt udbyggede folkebiblioteksvæsen i forstæderne, men også internt mellem disse. Væsentlige skridt i retning af et i den indre del af hovedstadsmetropolen stærkt regionalt baseret biblioteksudbud, der i perioden 1965-1983 udbyggedes yderligere af det fælleskommunale De storkøbenhavnske folkebibliotekers Samarbejdsudvalg.

Mens det regionalt baserede bibliotekstilbud i hovedstadsmetropolen skulle skabe regionale forudsætninger for en styrkelse af og en større ensartethed i dette kultur- og fritidstilbud, blev subsidieringen af byregionens kommunale og private teatre og nogle af dens øvrige kulturinstitutioner skabt i en kombination af de økonomiske vanskeligheder, disse stod overfor og den både nationale og regionale kulturbærende og- formidlende betydning, de samtidig blev tillagt fra statslig og regionalpolitisk side. Op gennem den første efterkrigstid havde institutionerne under forskelligartede former modtaget visse statstilskud og i nogle tilfælde også lokalkommunale bidrag, men det blev først i løbet 70'erne, at der lagdes fastere offentlige tilskudsrammer for disse dele af kultur- og fritidstilbuddene. Et resultat af dels en statslig velvilje til at yde større bidrag hertil, dels de muligheder 1970-kommunalereformen gav for regionale bidrag fra amtskommunerne, i kraft af disses udvidede opgaveportefølje, og fra Hovedstadsrådet. Mest gennemgribende og systematiske blev

støtteordningerne for hovedstadsmetropolens kommunale og private teatre og ZOO, hvor der ud over statstilskud ydedes støtte fra de to hovedstadskommuner og de tre hovedstadsamtskommuner til teatrene og senere også fra Hovedstadsrådet til både teatre og ZOO. For Cirkusbygningen i København og de museale institutioner i form af forhøjede og permanente statstilskud og bidrag fra Hovedstadsrådet.

Med 1983-bibliotekslovens nedlæggelse af hovedstadsmetropolens regionalkommunale samarbejdsudvalg og udladelse af at lade den ellers udbredte sektorplanstyringsmodel omfatte folkebiblioteksvæsenet, påbegyndte de regeringsbærende borgerlige partier, Venstre og Det konservative Folkeparti, med biblioteksvæsenet som nogle af de første af velfærdsstatens opgaveområder, den styrings model, der omfattede stram økonomistyring gennem bloktilskudstildeling og direkte centralstatslig styring af det stærke regionalkommunale niveau, der i landet og særlig i hovedstadsmetropolen var blevet anlagt ved og efter 1970-kommunalreformen. En styringsform, der i første omgang ramte hovedstadsmetropolens kommunale regionsorgan, da den forsat konservativt ledede regering i henholdsvis 1985 og 88 først fratog Hovedstadsrådet dets regionale sygehusplanlægningsopgave og dets tilsynsmæssige og administrative opgaver på miljøområdet for, på et yderst spinkelt grundlag, at nedlægge rådet i 1990, hvorved planlægning og understøttelsen af andre regionale kulturtilbud forsvandt eller opsplittedes.

Et frontalangreb på det sekundærkommunale niveau som ganske vist blev sat på stand by under 90'ernes socialdemokratiske regeringer, og som i hovedstadsmetropolen modvirkedes ved oprettelsen af HUR, der virkede i årene 2000-2007, men som slog fuldt igennem ved de Venstre-ledede borgerlige regeringes såkaldte strukturreform i 2007 i form af afvikling af amtskommunerne, fortsat stram økonomistyring af primærkommuner gennem bloktilskud, centralstatslige landsdækkende rammedirektiver og- retningslinjer og ellers frit løb for fællesoffentlige og private dispositioner og investeringer uden nogen form regional styring og planlægning.

Summary

With the ever-increasing leisure that benefited the broad strata of society through the interwar- post-war years, public or publicly supported cultural and leisure services became one of the pillars of the emerging welfare state welfare system with a broad social democratizing aim. In addition to the large state cultural institutions and state and municipal support for artistic and cultural production and dissemination activities, the provision of the framework conditions for cultural and leisure life became to a large extent a municipal task. Also in the metropolitan metropolis, where some of the cultural and leisure services were provided, however, regional challenges were embedded as a result of the urban region's spread over ever larger geographical areas and thus over several municipalities that did not have individual resources to lift them.

Although the capital municipalities and later the wealthy suburban municipality of Gentofte had established a fully-fledged public library system early on, it became a municipal economic challenge for many of the emerging suburban municipalities to build a library offering that corresponded to the strong population growth. However, all of the suburban libraries were gradually municipalized, but had in the beginning so small book collections that they were to a large extent dependent on deposits from the regional central library in Gentofte and the capital libraries. To utilize the total public library resources in the inner part of the metropolitan metropolis, and thus to create a regionally based better public library offer, early in the post-war period, free lending rights were implemented between all public libraries in this part of the urban region. In addition, at the same time, an internal lending business was established not only between the central library, the capital's public libraries and the

gradually expanding public library services in the suburbs, but also internally between them. Significant steps towards a regionally-based library supply in the inner part of the metropolitan area, which was further expanded in the period 1965-1983 by the Joint Committee of the Greater Copenhagen Public Libraries.

While the regionally based library offering in the metropolitan metropolis should create regional conditions for strengthening and greater uniformity in this cultural and leisure service, the subsidization of the municipal and private theaters of the city region and some of its other cultural institutions was created in a combination of the economic difficulties, these faced and both the national and regional culture-bearing and disseminating significance, while at the same time being accorded from state and regional policy. Up to the first post-war period, the institutions had received various government grants and in some cases local government contributions in various forms, but it was not until the 1970s that a firmer public subsidy framework was laid down for these parts of the cultural and leisure offerings. A result of partly a state's willingness to make greater contributions to this, and partly the opportunities offered by the 1970 municipal reform for regional contributions from the county municipalities, by virtue of their expanded task portfolio, and from the Metropolitan Council. The most pervasive and systematic was the support schemes for the metropolitan municipal and private theaters and the ZOO, where, in addition to government grants, the two capital municipalities and the three metropolitan municipalities were supported by the theaters and later also by the Metropolitan Council for both theaters and ZOO. For the Circus Building in Copenhagen and the museum institutions in the form of increased and permanent government grants and contributions from the Metropolitan Council.

With the 1983 Library Act's closure of the Metropolitan Regional Cooperation Committee of the metropolitan area and the omission of the otherwise widespread sector plan management model to include the Public Library Service, the government-bearing civic parties, the Left and the Conservative People's Party, began the de-government of the state government, with some of the library services being tight financial management through block grant allocation and direct central government control of the strong regional municipal level that had been established in the country and especially in the metropolitan metropolis during and after the 1970 municipal reform. A form of government that initially affected the metropolitan municipal regional body of the metropolitan government when it remained conservative-led government in 1985 and 88, respectively, first deprived the Metropolitan Council of its regional hospital planning task and its supervisory and administrative tasks in the environmental field, to close the council in 1990, whereby planning and support for other regional cultural offerings disappeared or split.

Litteratur:

Andersen Birgit: Kulturlivet i Gladsaxe fra 1940 til 1980 i Gladsaxe Bogen III, 1991.

Bro, Henning: Metropoludfordringer. Byregionale udfordringer og løsninger i den danske hovedstadsmetropol 1850-1990, 2019. [Disputats antaget til bedømmelse ved bedømmelsesudvalg, Aarhus Universitet, maj 2019, m.h.p. forsvaret for den filosofiske doktorgrad].

Bro, Henning: Hovedstadsmetropolen og den grønne betænkning i Den grønne metropol. Natur og rekreative områder i hovedstadsmetropolen efter 1900, 2017.

Bro, Henning og Helga Mohr: Frederiksberg Kommune 1858-2008, 2008.

Dansk Biografisk Leksikon bd. II (red Sv. Cedergreen Bech), 1979, s. 341-342.

Fra elite- til massegymnasium i På kryds og tværs i velfærdsstatens univers. Festskrift til Jørn Henrik Petersen, 2014.

Holm, Axel: København 1840-1940, Københavns Borgerrepræsentation, 1942.

Trap, J.P.: Danmark, 5. udg., bd. II,1, 1959.

Trykte kilder*Forhandlingsmateriale*

Lovtidende, 1920, 1931, 1950, 1964, 1970 og 1975.

Rigsdagsårbogen 1929/30.

Rigsdagstidende, 1919/20, 1930/31, 1948/49, 1949/50,

Folketingstidende, 1961/62, 1962/63, 1963/64, 1974/75, 1976/77, 1981/82, 1982/83 og 1988/89.

Betænkninger og lign.

Betænkning vedrørende København og Frederiksberg afgivet af den af Indenrigsministeriet under 30. april 1930 nedsatte kommission, 1935.

Teatrene i Danmark. Betænkning afgivet af den af regeringen den 26. januar 1954 nedsatte teaterkommission, 1961.

En kulturpolitisk redegørelse, afgivet af Ministeriet for kulturelle anledning, 1969.

En kulturpolitisk redegørelse, afgivet af Ministeriet for kulturelle anledning, 1969.

Hovedstadsområdet. Befolkning. Opgaver. Økonomi. Hovedstadsreformudvalgets sekretariat, 1970.

Betænkning om revision af biblioteksloven 1971.

Teaterloven. Betænkning afgivet af udvalget vedrørende revision af teaterlove, 1974.

Betænkning afgivet af udvalget vedrørende revision af Museumslovene, 1975.

Struktur og opgaver. Rapport fra Indenrigsministeriet vedrørende lovgivningen om Hovedstadsrådet, 1979.

Biblioteksbetænkningen, afgivet af bibliotekskommissionen, 1979.

Hovedstadskommissionens betænkning. Del 5, 1995.

Betænkning om teaterstøtte i Danmark, 1998.

Andet

Fritidsproblemer, AOF, 1939.

Holm, Axel: København 1840-1940, Københavns Borgerrepræsentation, 1942.

Statistisk Årbog for København, Frederiksberg m.m. 1957.

Trap, J.P.: Danmark, 5. udg., bd. II,1 og bd. III, 1953.

Utrykte kilder*Frederiksberg Stadsarkiv*

Gruppeordnede sager: Bibliotekets deltagelse i forskellige fora. Læg: Den frie udlånsret i

Storkøbenhavn, 1957-1965, 1972 Frederiksberg Kommune Biblioteker [A 901]

Gruppeordnede sager: Bibliotekets deltagelse i forskellige fora: Pk: Pk: Centralbibliotekarmøder.

1947-1972. Pk med følgende læg: Den fri udlånsret, 1957-1965. Københavns Amts

Biblioteksforening, 1965.1972, Frederiksberg Kommune Biblioteker [A 901].

Journalsager: J.nr. 121 V [Særlig række], 1972-1976 og J.nr. 82-12507, 1982-1990, Sekretariatet [A 10].

Digitale kilder

<https://www.google.com/search?q=ballerup+bibliotek&rls=com.microsoft:da-DK:IE-Address&ei=xITZXKLIGIWMmwW0xa7YBA&start=50&sa=N&ved=0ahUKEwii4MGus5jiAhUFxqYKHbSiC0s4KBDw0wMIggE&biw=1536&bih=745>

<https://www.google.com/search?q=ballerup+bibliotek&rls=com.microsoft:da-DK:IE-Address&ei=x1TZXKLIWIWMmwW0xa7YBA&start=50&sa=N&ved=0ahUKEwii4MGus5jiAhUFxqYKHbSiC0s4KBDw0wMIggE&biw=1536&bih=745>
https://www.museums-foreningen.dk/uploads/hoersholm_bibliotek_1871.pdf
www.dfi.dk
https://www.starbas.net/arkivskaber.php?id=473&laes_mere=ja
<https://www.zoo.dk/da/om-zoo/zoologisk-haves-historie/>

Noter:

Forkortelser:

RDT: Rigsdagstidende:

FT: Folketingstidende

TA: Tillæg A

TB: Tillæg B

TC: Tillæg C

FF: Folketingets forhandlinger

LF: Landstingets forhandlinger

Lovt.: Lovtidende

¹ Udfordringerne i forbindelse med tilvejebringelse af regionale rekreative områder for hovedstadsmetropolens brede befolkning og de dispositioner offentlige myndigheder traf i den forbindelse, behandles ikke i artiklen, idet denne problemstilling indgående er belyst i Den grønne Metropol. Natur- og rekreative områder i hovedstadsmetropol efter 1900 (red. Caspar Christiansen), 2017.

² Henning Bro: Metropoludfordringer. Byregionale udfordringer og løsninger i den danske hovedstadsmetropol 1850-1990, 2019.

[Disputats antaget til bedømmelse ved bedømmelsesudvalg, Aarhus Universitet, maj 2019, m.h.p. forsvar for den filosofiske doktorgrad]. s. 19.

³ Ludvig Christensen: Arbejderne og ferien, s., 33-40 i Fritidsproblemer, AOF, 1939. I efteråret 1939 udsendte arbejderbevægelsen gennem AOF foranstående bog "Fritidsproblemer. En materialesamling til belysning af et moderne problem med henblik på skole- og studiekredsarbejde". Bogens artikler havde tidligere været anvendt som talemanuskripter for en række udsendelser med titlen "Arbejderne og fritiden", som Statsradiofonien havde sendt tidlige på året. Artiklerne var udarbejdet af en række fremstående socialdemokrater. Bl.a. Oluf Bertolt (1891-1958), Ludvig Christensen (1878-1956), Chr. Christiansen (1895-1963) samt Julius Bomholt (1896-1969) kulturminister (1961-1964).

⁴ Citat: Fra Fritidsproblemer, s. 9.

⁵ Fritidsproblemer, s. 18.

⁶ Først i form af læseselskaber, dagblade, sangkor, orkestre, kunstforeninger og arbejderidrætsklubber, som alternativ til de ældre borgerlige idrætsorganisationer. I 1905 stiftedes De Unges Idræt med vægt på forskellige former for idræt og vandreture uden for København, og siden kom en lang række forskelligartede aktiviteter til. Forlaget Fremad fulgte efter i 1912, og fik stor betydning for bøgeres billiggørelse og udbredelse i bredere lag. Med forbindelse til dette virke stiftedes i 1924 Arbejdernes Oplysningsforbund, der tillige kom til at varetage en mangeartet virksomhed i form af aftenskoler, studiekredse og foredragsrækker, korrespondanceundervisning, andet skole- og kursusarbejde på arbejderhøjskolerne samt en filmcentral til indlån af film med vægt på bred samfundsoplysning. I 1925 stiftedes teatercentralen Arbejdernes Teater, i 1926 Arbejdernes Radioforbund, i 1936 Arbejdernes Kunstforening, og endelig fulgte i 1938 Dansk Folkeferie, der fik til formål at tilvejebringe billige ferieoplevelser.

⁷ Rigsdagsårbogen 1929/30, s. 288-291.

⁸ Fritidsproblemer, s. 98

⁹ www.dfi.dk

¹⁰ Fritidsproblemer, s. 99

¹¹ Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse II, bd.1, (red. Wilhelm von Rosen), s. 181-185. Dansk Biografisk Leksikon bd. II (red Sv. Cedergreen Bech), 1979, s. 341-342.

¹² Biblioteksbetænkningen, afgivet af bibliotekskommissionen, 1979, s. 15-16.

¹³ En kulturpolitisk redegørelse, afgivet af Ministeriet for kulturelle anledning, 1969, s.69-222. Biblioteksbetænkningen, afgivet af bibliotekskommissionen, 1979, s. 14-22.

¹⁴ Da København frem mod århundredskiftet nærmere sig sin fulde udbygning inden for sine daværende grænser, indlemmedes i Københavns Kommune i årene 1901-1902: Valby-Vigerslev-distriktet fra Hvidovre Sognekommune, hele Brønshøj Sogn fra Brønshøj-Rødovre Sognekommune og hele Sundbyernes Sognekommune, der 1895 var blevet udskilt fra Tårnby Sognekommune.

¹⁵ Bro: Metropoludfordringer, 2019, s. 184-190.

¹⁶ Frem til 1970-kommunalrefomen udgjorde primærkommuner sognekommuner på landet og sekundærkommuner: amtskommuner og købstadskommuner, da sidstnævnte løste amtskommunale opgaver inden for eget område. Efter kommunalreformen ophævedes skellet mellem sogne- og købstadskommuner, som herefter blev primærkommuner, mens sekundærkommunerne fortsat omfattede amtskommunerne og de to hovedstadskommuner.

¹⁷ Med over 1300 sogne- og købstadskommuner med stærkt forskellige beføjelser og 25 amtskommuner blev denne kommunalstruktur, der var rundet af kommunalanordninger fra tiden omkring 1840 uhensigtsmæssig. Købstadskommuner var vokset ind over

sognekommune, der overalt oplevede et betydeligt fald i folketallet. For at tilpasse kommunalstrukturen hertil og danne kommuner, der bedre kunne løfte velfærdsstatens eksisterende og kommende nye opgaver, ophævedes skellet mellem købstads- og sognekommuner og deres antal nedbragtes til 273 primærkommuner på samme tid som amtskommunerne blev til 14. Hovedstadskommunerne fortsatte som de eneste som købstadskommuner og kom således til ud over de primærkommunale opgaver til at varetage de hidtidige amtskommunale og de nye der tillagdes de øvrige amtskommuner. Kommunesammenlægninger i største delen af hovedstadsmetropolen blev ikke gennemført, ligesom de tre amtskommuner bevarede.

¹⁸ På et yderst spinkelt grundlag nedlagde den af den konservativt ledede borgerlige Hovedstadsrådet ved udgangen af 1989.

¹⁹ Bro: Metropolitfordringer, 2019, s. 344-358

²⁰ Axel Holm: København 1840-1940, Københavns Borgerrepræsentation, 1942, s. 412. Betænkning vedrørende København og Frederiksberg afgivet af den af Indenrigsministeriet under 30. april 1930 nedsatte kommission, 1935, s. 141-142. Henning Bro og Helga Mohr: Frederiksberg Kommune 1858-2008, 2008, s. 112-118, 411-440 og 666-668. RDT 1919/1920, TA, s. 4993-5020.

²¹ Fra 1983 erstattedes tilskudsordningerne til folkebibliotekerne af de kommunale bloktilskud. Herved mistede Statens Bibliotekstilsyn sine vigtigste opgaver og blev derfor 1990 sammen med Biblioteksrådet erstattet Statens Bibliotekstjeneste.

²² Lovt., 1920, s. 581-584. RDT 1919/1920, TA, s. 4985-5020, FF, s.3302-3303, 3597-3608, 3813-3816 g 3868-3869.

²³ Fritidsproblemer, s. 97

²⁴ Bibliotekerne i Roskilde og Helsingør fik i tillagt centralbiblioteksfunktionen i Frederiksborg og Roskilde amtskommuner i 1923 og 1924.

²⁵ J.P. Trap: Danmark, 5. udg., bd. II,1, 1959, s. 206-212. Bd. II,3, 1960, s. 1030, bd. III, 1953, s.43.

<https://www.google.com/search?q=ballerup+bibliotek&rls=com.microsoft:da-DK:IE-Address&ei=xITZXKLGIWmmwW0xa7YBA&start=50&sa=N&ved=0ahUKEwii4MGus5jiAhUFxqYKHbSiC0s4KBDw0wMIggE&biw=1536&bih=745>

²⁶ Lovt. 1931, s. 941-944 og 1936. s. 841-844. RDT 1930/31, FF, s 5836-5841, 6299-6436. RDT 1935/36, TA, s. 5664-5676, FF, s. 4426-4428, 5120-5122. Lovt., 1950, s. 547-550. RDT 1948/49, TA, s. 56461-6524. RDT 1949/50, FF, s. 717-719 og 1150-1184.

²⁷ Birgit Andersen: Kulturlivet i Gladsaxe fra 1940 til 1980 i Gladsaxe Bogen III, 1991, s. 294-296. J.P. Trap: Danmark, 5. udg., bd. II,1, 1959, s. 206-212. Bd. II,3, 1960, s. 1030, bd. III, 1953, s.43

<https://www.google.com/search?q=ballerup+bibliotek&rls=com.microsoft:da-DK:IE-Address&ei=xITZXKLGIWmmwW0xa7YBA&start=50&sa=N&ved=0ahUKEwii4MGus5jiAhUFxqYKHbSiC0s4KBDw0wMIggE&biw=1536&bih=745>

https://www.museums-foreningen.dk/uploads/hoersholm_bibliotek_1871.pdf

²⁸ Fra midten af det 20. århundrede og til starten af 70'erne øgedes den samlede gymnasiefrekvens, inkl. HF, studenterkurser, og handelsgymnasier, fra 6 til tæt ved 20 procent og lå samtidig højere i den indre del af hovedstadsmetropolen end landet som helhed. Jf. Fra elite- til massegymnasium i På kryds og tværs i velfærdsstatens univers. Festskrift til Jørn Henrik Petersen, 2014, s. 73-88.

²⁹ Statistisk Årbog for København, Frederiksberg m.m. 1957, s. 149, 179, 198, 204 og 234-235, 1974, s. 194 284 og 312-318. Gruppeordnede sager: Bibliotekets deltagelse i forskellige fora. Læg: Den frie udlånsret i Storkøbenhavn, 1957-1965, 1972 Frederiksberg Kommune Biblioteker [Frederiksberg Stadsarkiv, A 901]

³⁰ Statsbiblioteket i Aarhus oprettedes i 1902 til aflastning af Det Kongelige Bibliotek og skulle sikre det danske, pligtafleverede materiale og fungere som overcentralbibliotek for folkebibliotekerne. Blev senere tillige byens universitetsbibliotek.

³¹ 1964-biblioteskloven. Repræsenterede tillige en nydannelse, i det det bestemtes, at det blev en kommunal opgave i samtlige af landets kommuner at oprette og drive et bibliotekstilbud, der dog også tilvejebringes af et samvirke af kommuner. Muligheden statstilskud for forsat drift af privatdrevne biblioteker opretholdes dog, men med så strammere krav at disse på sigt blev vanskelige at opretholde. Herover skulle der i kommuner med over 5.000 være ansat bibliotekaruddannet arbejdskraft. Lovt., 1964, s. 460-465. FT 1963/64, TA, s. 869-914, FF, s.2392-2395 og 2636-2666.

³² Gruppeordnede sager: Bibliotekets deltagelse i forskellige fora: Pk: Pk: Centralbibliotekarmøder. 1947-1972. Pk med følgende læg: Den fri udlånsret, 1957-1965. Københavns Amts Biblioteksforening, 1965.1972, Frederiksberg Kommune Biblioteker [Frederiksberg Stadsarkiv, A 901].

³³ Hovedstadsområdet. Befolkning. Opgaver. Økonomi. Hovedstadsreformudvalgets sekretariat, 1970, s. 115-126. Betænkning om revision af biblioteksloven 1971, s. 85-86, 169-170. Biblioteksbetænkningen, afgivet af bibliotekskommissionen, 1979, s. 233-234.

³⁴ Selv om en betydelig del af den fremvoksende velfærdsstat op gennem mellemkrigstid og i den første efterkrigstid blev udlagt til det kommunale niveau, varetog statens forsat en række basale opgaver og styrede kommunerne ud fra en såkaldt sektorstyring i form af en stadig større buket af tilskuds- refusionsordninger og en udbredt styring indenfor det stadig større kompleks af love, der lå bag velfærdsstatens op- og udbygning.

³⁵ FF 1981/82, FF, s 4883.

³⁶ Biblioteksbetænkningen, afgivet af bibliotekskommissionen, 1979, s. 10-11 og 167-192. FF 1981/82, TA, s. 3941-4020, FF, s 3768-3771 og 4863-4911. FT 1982/83, TA, 2703-2704.

³⁷ Arbejdernes Teater åbnedes i 1925 som et både opsøgende og stationært kooperativt teater med socialdemokratiske topfolk i dets bestyrelse. Teatret opretholdes til slutningen af 30'erne og afløste i 1946 af Arbejderbevægelsens Teatercentral (ARTE) det formål "at vække Befolkningens Interesse for Teater, anden dramatisk Kunst samt Musik". En række organisationer med tilknytning til arbejderbevægelsen samt kunstnere fra teater- og musikverdenen og deres organisationer stod bag ARTE, der knyttede et organisatorisk net ud over landet, først og fremmest i de større byer, og sendte turnéer af samtidens dramatik rundt i landet, bl.a. i samarbejde med Andelsteatret, stiftet af FDB i 1948. Med ARTE, Andelsteatret og Dansk Folkescenes omdannelse til Det Danske Teater i 63, ophørte ARTE som producent og samlede sig om formidlingen af teatrets og koncertlivets produktioner og om distribution af teaterbilletter inden for de gældende abonnements- og rabatsystemer. Først i hovedstadsmetropolen og siden, fra 1975, i en landsdækkende ordning.

³⁸ Citater: FT 1961/62, FF, s. 4712 og 4732-4744.

³⁹ Teatrene i Danmark. Betænkning afgivet af den af regeringen den 26. januar 1954 nedsatte teaterkommission, 1961, s. 1-34, 50-En kulturpolitisk redegørelse, afgivet af Ministeriet for kulturelle anledning, 1969, s.96-116. Lovt. 1963, s. 354-359. FT 1961/62, TA, S. 1806-1850, FF, s. 4525-4539, 4712-4752. FT 1962/63, FF, s. 49-53 og 456-476. Birgit Andersen: Kulturliv i Gladsaxe i Gladsaxe Bogen III 1991, s. 308-312. https://www.starbas.net/arkivskaber.php?id=473&laes_mere=ja

⁴⁰ Lovt. 1970, s. 633-637. FT 1961/62, TA, s. 1809-1850. FT 1969/70, TA, s. 1313-1383, FF 1696-1706, 2608-2649. Hovedstadsområdet. Befolkning. Opgaver. Økonomi. Hovedstadsreformudvalgets sekretariat, 1970, s. 133-134.

⁴¹ I Den storkøbenhavnske Landsdelsscene indgik: Folketeatret 1976-1991, Det Ny Scala (senere Nørrebro Teater) 1976-1991, Gladsaxe Teater 1976-1991, Alléscenen (senere Betty Nansen Teatret) 1976-1991, Bristol Music center 1976-1981, Fiolteatret 1976-1988, Strøghusteatret 1976-1980, ABC Teatret 1978-1991, Aveny Teatret 1978-1991, Amagerscenen 1978-1991, Riddersalen 1977-1991 samt Rialto Teatret (erstattede Strøghusteatret) 1980-1991.

⁴² Teaterloven. Betænkning afgivet af udvalget vedrørende revision af teaterlove, 1988, s. 14-16, 49-83. Betænkning om teaterstøtte i Danmark, 1998, s. 39-40. FT 1974/75, TA, s. 3673-3678, FF, s. 2484-2486 og 4549-4577. Lovt. 1975, s. 939-940. J.nr. 121 V [Særlig række], 1972-1976 og J.nr. 82-12507, 1982-1990, Sekretariatet [Frederiksberg Stadsarkiv, A 10].

⁴³ Betænkning afgivet af udvalget vedrørende revision af Museumslovene, 1975, s. 112-114, 132-135. Struktur og opgaver. Rapport fra Indenrigsministeriet vedrørende lovgivningen om Hovedstadsrådet, 1979, s. 133. Hovedstadskommissionens betænkning. Del 5, 1995, s. 72-80. FT 1976/77, TA, 2691-2718, TB, s. 413-415, TC, s. 1993, FF, s. 510, 1907-1916 og 3886-3887. FT 1988/89, TA, s. 2688 og 2726. Hovedstadsrådet. <https://www.zoo.dk/da/om-zoo/zoologisk-haves-historie/>